

PARÁDI József
A csendőrtisztképzés és a fizetési osztályba sorolt állami alkalmazottak
szakvizsgarendszere Magyarországon

A téma feltárása során a vizsgált időszak időhatárait értelemszerűen a kiegyezéstől a második világháborúig terjedően állapítottam meg. Egyrészt azért mert ebben a két történelmi korszakban – a dualizmusban és a két világháború közötti időszakban – működött a magyar csendőrség. Másrészt ezalatt a 78 év alatt fejlődött ki a magyar közigazgatási képesítési rendszer elérve, sok tekintetben túl is szárnyalva a hasonló európai rendszereket. Ebből a jól bevált és magas szintű képesítési rendszerből merített a rendszerváltás nyomán formálódó új köztisztviselői és közalkalmazotti szakképzési koncepció.

A téma teljes részleteiben történő feldolgozása meghaladná egy szokványos előadás, illetve tanulmány terjedelmét. A teljesség igénye nélkül de a lényegi vonások bemutatásával kívánom a csendőrtisztvi hivatásra és a köztisztviselői pályára lépés minősítési rendszerének elveit bemutatni.

A vizsgált időszakban a magyar állam arra törekedett, hogy alkalmazottai magas szinten kvalifikált személyek legyenek. Viszonylag mérsékelt létszámú de jól képzett munkatársi gárda kialakítása és fenntartása volt az alapvető cél. Ennek érdekében olyan juttatások birtokába kerültek az e kategóriában foglalkoztatottak, amelyek lehetővé tették a követelményrendszer magas színvonalon történő kialakítását. A polgári magyar állam hatékony fejlődésének egyik titka a közigazgatásban foglalkoztatottak magas színvonalú szakmai tudása volt, amely kiegészült e réteg neveltetéséből és megbecsüléséből fakadó korrupcióellenes habitusával.¹

A képesítési rendszer nem egy csapásra alakult ki. Az előzmények visszanyúlnak a Habsburg adminisztráció elvárásaihoz.² A köz érdekében működő tisztségviselők felvételével kapcsolatos előírások dinamikusan gazdagodtak a vizsgált időszakban is, az 1880-as évektől azonban jogszabályokban is jól körülhatárolhatóan ragadható meg a témakör.³

A szabályozás lényege az volt, hogy az állami szférában tevékenykedőket – a végzett munka jellegétől függően – csoportosították. Az azonos vagy hasonló teendőket végzők számára pedig képesítési követelményeket állapítottak meg. Az azonos szintű képesítéssel rendelkezők számára azonos fizetési kategóriákat hoztak létre, amelyek között eltérés legfeljebb a pótlékok formájában keletkezhetett. Ilyen pótlék volt érvényben például a fegyveres szolgálatot ellátók esetében amelynek az elnevezése többször változott. A rendszerezési elv azonban az volt, hogy nem a képzettség tartalma alapján differenciálták a bérezést, hanem annak szintje szerint. Az egyetemi végzettséggel rendelkezők tehát az államapparátusban lényegében azonos fizetésre számíthatnak függetlenül attól, hogy milyen szakon végeztek, hiszen a közigazgatásban nem csupán jogászokra, hanem mérnökökre orvosokra stb. is szükség volt.⁴

A közszolgálatban tisztség vállalásához azonban nem volt elégséges a megfelelő profilú diploma. A közszolgálatba lépéshez valamilyen szakvizsgát is le kellett tenni. Már a törvényhatósági⁵ és a községi törvény⁶ is előírta az önkormányzati tisztviselők számára az oklevél mellett a gyakorlatot illetve a szakvizsgát.

A konkrét képesítési követelményeket szakonként állapították meg. Ilyen szakok voltak: közigazgatási (fogalmazói) szak; községi (kör) jegyző; tanárok, tanítók; orvosok; műszaki alkalmazottak; bányászati szaktisztviselők; erdőtisztviselők; levéltárnokok; posta-távírda tisztviselők; számviteli tisztviselők; az egyéb szakok (tengerészeti, telekkönyvi, börtönügyi, vesztegintézeti, zálogházi); segédhivatali.

Az államigazgatási alkalmazottak képesítésének szabályozását rögzítő és a polgári magyar állam fejlődése során többszörösen módosított jogszabály előírta azt is, hogy egy-egy szakon belül mely állásokhoz szükséges elméleti képzettség és az milyen szintű legyen. Kezdetben még nem állt rendelkezésre olyan széles mérítési bázis amely a kellő számú és megfelelő iskolai végzettséggel rendelkező szakembert biztosíthatta volna. Ezért a szükséges kvalifikáció megszerzéséhez – átmeneti megoldásként – alkalmazták a gyakorlati vizsgáztatást. Ezekben az esetekben gyakorlati idő és eredményes gyakorlati vizsga meglétével pótolták az iskolai végzettséget.⁷ A társadalom képzettségi szintjének emelkedésével azonban a gyakorlati vizsga ilyen jellegű alkalmazása mindinkább háttérbe szorult.

A közigazgatásba történő bekerülés gyakorlati ismereti részét kiforrott formában a harmincas években rendezték.⁸ Ennek részeként a gyakorlati közigazgatási vizsgát két részre osztották úgynevezett általános és szakvizsgára. A gyakorlati közigazgatási vizsga általános része egységes volt valamennyi szak számára. A szakvizsga anyaga azonban az egyes szakterületek speciális ismeretigényéhez igazodott, így a szakvizsgák anyaga eltérő volt. Összesen négyféle szakvizsgát alakítottak ki. Szakvizsgára az általános vizsga eredményes letétele után lehetett jelentkezni.

Szakvizsgák voltak: belügyi szakvizsga (anyaga: 1. Igazgatás és közbiztonsági rendészet, 2. Honvédelmi igazgatás, 3. Jóléti közigazgatás, 4. Törvényhatósági és községi önkormányzat, 5. Pénzügyi igazgatás, 6. Gyámügy, 7. Anyakönyvi ügy, 8. Vallás- és közoktatásügyi igazgatás, 9. Földművelésügyi igazgatás, 10. Ipari-, kereskedelmi- és közlekedésügyi igazgatás, 11. Rendőri büntetőbíráskodás, 12. Vámigazgatási politika); pénzügyi szakvizsga (anyaga: 1. A pénzügyi közigazgatás szervezetének, feladatának és hatáskörének ismerete, az adók és illetékek valamint az ezekkel kapcsolatos pénzügyi politika alapismerete, könyvviteli ismeretek a kereskedelmi joggal kapcsolatosan, 2. A fogyasztási adók és jövedékek, továbbá az ezekre vonatkozó pénzügyi politika. Jövedéki büntetőjog.) vallás- és közoktatásügyi szakvizsga (anyaga: 1. Vallásügyi-, közoktatási-, közművelődési- és közalapítványi igazgatás, 2. A közoktatási és közművelődési politika); közgazdasági és közlekedésügyi szakvizsga (anyaga: 1. Földművelésügyi igazgatás és mezőgazdasági politika, 2. Ipari kereskedelemügyi és közlekedésügyi politika, 3. Közgazdasági és közlekedésügyi igazgatással kapcsolatos magánjogi jogszabályok gyakorlati része.)⁹;

Az általános vizsga tartalmát külön rendeletben szabályozták. Az általános vizsga tárgyai voltak: 1. a közigazgatás szervezete és működése; közszolgálati jog; az állami számvitel; a költségvetési jog; 2. a magyar közjog; 3. A magyar magánjognak és a polgári peres eljárásnak a közigazgatással kapcsolatos része; 4. a magyar büntetőjog és büntető-törvényhozási jog a közigazgatással kapcsolatban.¹⁰

A gyakorlati közigazgatási vizsga általános és szakvizsga követelményeit három év alatt kellett teljesíteni. Ezen időszak volt hivatott arra is, hogy a jelölt az előírt gyakorlati időt is teljesítse.¹¹ A gyakorlati idő keretében nem csupán arra nyílt lehetősége a gyakornoknak, hogy a leendő munkájához kapcsolódó teendőkkel illetve az azzal határos feladatokkal ismerkedjen meg. A szakterület jellegétől függően gyakornokok lehetőséget kaptak közgyűjteményeknél, tudományos intézeteknél, egyetemi tanszékeknél stb. arra, hogy a leendő pályájukhoz kapcsolódó diszciplínákat művelő alkotóműhelyek tevékenységébe is betekintessenek.¹²

A gyakornokság és az ahhoz kapcsolódó gyakorlati közigazgatási vizsga a kinevezési rendszer szerint működő szervezetekben volt alkalmazható. A közigazgatás önkormányzati részében azonban a tisztviselőket 6 évre választották. Az önkormányzatoknál a választási szisztémát csak fokozatosan az állami szférát követően váltotta fel a kinevezési rendszer. 1914-ben már a vármegyei tisztviselők 55%-a kinevezéssel került posztjára. Az önkormányzatoknál a kinevezésre történő áttérés az első világháború után vált általánossá. 1929-ben az életfogytig (mai fogalmak szerint nyugdíjig) tartó választást vezettek be a törvényhatóságoknál.¹³ Az előléptetések más önkormányzati tisztségekre szintén „életfogytig” tartó választás útján történtek. A szakigazgatásban fokozatosan a harmincas évek második felében valósult meg a kinevezési rendszer.¹⁴ Végül 1942-ben vélt általánossá az önkormányzatokban is a kinevezési rendszer.¹⁵

A gyakorlati közigazgatási vizsga fokozatosan alakult ki. Kialakulásának előfeltétele volt a kinevezési rendszer elterjedése illetve a közigazgatásban foglalkoztatottak szakok szerinti csoportosítása és ahhoz kapcsolódóan a képesítési követelményrendszer kialakítása.¹⁶

Nem lehetett azonban a közigazgatás valamennyi szakterületén tevékenykedő munkatársakat a gyakorlati közigazgatási vizsgába bevonni, mivel tevékenységük és az ahhoz előírt iskolai végzettségük más tudományterületeket érintett. A jogi tudást illetve végzettséget nem igénylő szakokon is kialakították a gyakornokság ideje alatt elsajátítandó követelményeket. A gyakorlati közigazgatási vizsga általánossá válásával is fennmaradtak a szakdiplomával rendelkezők számára a különböző szakvizsgák, amelyeket néhol tiszti vizsgának is neveztek. A szakvizsgák előírására a miniszterek voltak jogosultak az igazgatási körükbe tartozó szakterületekre vonatkozóan.¹⁷

Egyes szakvizsgák már a gyakorlati közigazgatási vizsgarendszer széleskörű elterjedését megelőzően kiforrott formában működtek. A fegyveres szolgálatot teljesítőkre és a pénzügyi területre a harmincas években a szolgálati viszonyokra vonatkozó részletes szabályozás született, melynek részeként szabályozták a csendőr tisztképzést is. E szabályozás természetesen nem egyik napról a másikra született, hanem több évtizedes fejlődés következmény volt.¹⁸ A csendőrségi szabályozásokkal közel egy időben került sor a rendőrségre vonatkozó szabályozás elkészítésére is.¹⁹

A csendőrtisztképzés a vázolt rendszer részeként, annak speciális elemeként formálódott. A magyar Királyi Csendőrség felállítása után és a trianoni békediktátum nyomán kialakuló helyzetben speciális ideiglenes megoldások is születtek a csendőr tisztikar kialakítása, illetve utánpótlása tekintetében.

A testület kialakításakor – körülményekre való tekintettel – meglehetősen nagyvonalúsággal kezelték a katonai előképzettségre vonatkozó követelményeket. A belügyminiszter szorgalmazta a korábbi csendőrbiztosok legjobbjaiknak csendőrtisztté történő átképzését tanfolyam formájában, mert a rendfenn-

tartó munka nélkülözhetetlen elemének tekintette a közbiztonsági szolgálatban szerzett tapasztalatokat és a helyismeretet. Ennek nyomán a volt csendbiztosok számára – gyorsított eljárás formájában – lehetőséget biztosítottak a képesítési előírások megszerzésére. A hathetes tanfolyamon a legszükségesebb ismeretek átadására nyílt lehetőség.²⁰ A tanfolyam eredményes elvégzése nyomán kerülhetett sor a hallgatók hadapród őrmesterré való kinevezésére.²¹ A honvédelmi miniszter a katonai szaktudás primátusának szükségességét vallotta.²² Tisza Kálmán miniszterelnök a csendőrségi szakismeretet és a nemzeti érzést tartotta a legfontosabbnak. Nem egy ízben személyesen akadályozta meg, hogy a kiépülő Magyar Királyi Csendőrséghez – ugyan kiváló katonai képesítéssel bíró, de – csendőrségi múlttal nem rendelkező és magyarul nem beszélő tiszteket átvegyenek.²³

Zömében azonban már a kezdeti időkben is katonatiszti előképzettséggel és gyakorlattal vették át a csendőrtiszti aspiránsokat, akik lemondva katonatiszti rendfokozatukról a csendőrségnél hadapród őrmesterként eltöltött gyakorlati idő és eredményes szakvizsga nyomán kerülhettek a testülethez tisztként kinevezésre. A gyakorlati – csendőrségi elnevezése próbaszolgálati – idő alatt a hadapród őrmesterek elméleti és gyakorlati képzésben részesültek. Ennek keretében megismerkedtek a leendő beosztottaikkal, azaz a legénység és az altiszti kar, feladataival elméleti síkon, majd a gyakorlatban is. Ezt követően a legalacsonyabb csendőr parancsnokság munkájával ismerkedtek meg. A próbaszolgálati idő végén, a hat hónap elteltével bocsátották a hadapród őrmestereket csendőrtiszti szakvizsgára.²⁴

A tiszti rendfokozattal nem rendelkezőknek úgynevezett előkészítő tanfolyamot kellett elvégezniük. Ennek volt az első könnyített változata a volt csendbiztosok számára szervezett tanfolyam. Később a tanfolyamok tananyaga, képesítési ideje gyarapodott, majd a Ludovika Akadémiától átkerült a csendőr kerületparancsnokságokhoz immár 1/4-ed éves időtartammal. Az állomány tagjai az előkészítő tanfolyam vizsgáinak sikeres letételét követően, vagy a gimnázium nyolc osztályának elvégzése és különbözeti vizsga letétele nyomán is jelentkezhetnek a Ludovika Akadémiára, míg a civil életből érkezők előtt értelemszerűen csak az utóbbi út állt nyitva. A Ludovika Akadémia Honvéd Tiszti Tanfolyamának elvégzése nyomán teheték le a csendőr tiszti aspiránsok a honvéd tiszti vizsgát. Ennek nyomán nevezték ki a jelentkezőket a csendőrséghez, hadapród őrmestereknek. Ez volt az előfeltétele annak, hogy – a csendőrség kötelékében eltöltött kellő gyakornoki idő leteltével – csendőrtiszti szakvizsgára jelentkezessenek.²⁵

1902-től a próbaszolgálat idejére hadapród tanfolyamokat szerveztek 4 hónapos időtartammal, Budapest helyszínnel. Ezalatt a csendőrkerületeknél a hadapródok képzése megszűnt. A központi hadapród tanfolyamon tapasztalt főhadnagyok végezték az oktatást, akik egy-egy szakterületre külön is felkészültek. Előadásai nyomán nyílt lehetőség a számukra a századosi kinevezésre.²⁶

A Magyar Királyi Csendőrségen belül kezdetben a gazdasági ügyeket intéző személyek részére írtak elő speciális képzettséget. Az úgynevezett számvivők altiszti rangban törzsőrmesterként látták el a gazdálkodás teendőit. Számtanácsosokat 1904-től rendszeresítették a testületnél. Feladatuk a csendőrségi gazdálkodás irányítása volt. Számukra honvéd hadtáptiszti vizsga volt az előfeltétel, melynek birtokában jelentkezhetnek a csendőr számvivői szakvizsgára.²⁷

A dualizmus időszakában lényegében tehát kialakultak a csendőrtiszti képzés formái összhangban a közigazgatási munkatársakkal és a tisztképzésben résztvevőkkel szemben támasztott igényekkel.²⁸

A trianoni békediktátum nyomán a csendőr tisztikar utánpótlásának folyamatában is disszonanciák keletkeztek. A trianoni Magyarországon sem csökkent lényegesen a csendőrség és azon belül a tisztikar létszáma, hiszen az új körülmények között is a testület lényegében változatlan létszámmal 12.000 fővel látta el szolgálatát és mindössze 5 %-uk tartozhatott a tisztikarba. A trianoni békediktátumnak a magyar véderőre vonatkozó korlátozó passzusa miatt a csendőrséghez új tiszteket kezdetben szinte kizárólag a haderőből vettek át, egy éves csendőrtiszti átképző tanfolyam elvégzése után.²⁹

A húszas években jelentek meg az első jogvégzett tisztek a csendőrség tiszti karában. Ők a vámőrtisztképző tanfolyam elvégzése után kerültek az egy éves időtartamú csendőrtiszti tanfolyamra, melynek sikeres elvégzését követően avatták fel őket csendőrtisztté. Sajátos epizódot jelentett a csendőrtisztképzésben a Magyar Királyi Zrínyi Miklós Akadémia, amely a trianoni békediktátum teremtette körülmények között jött létre és a gazdasági válság nyomán szűnt meg alig fél évtizedes működése után.

A harmincas években tér vissza a magyar csendőrtisztképzés a dualizmuskori jól bevált gyakorlathoz, melynek lényeg, hogy a csendőr tisztek honvéd tiszti végzettséggel, gyakornoki idő letöltése után kerülnek önálló tiszti beosztásba kinevezésre, a kellő csendőrségi gyakorlati és elméleti ismeretek megszerzése nyomán. A harmincas évekre a vezetés úrrá tudott lenni a csendőr tiszti kar előregedési folyamatán, sikerült többé-kevésbé egészséges arányokat kialakítani a korosztályok között. Lényegében két fő forrásból merített a csendőr tisztképzés. Egyrészt a Ludovika Akadémián végzettek közül

kerülhettek az egy éves csendőrtiszti tanfolyamra a hallgatók. A Ludovika Akadémia hallgatói között voltak, akik eleve a csendőrtiszti pályát tekintették hivatásuknak. Ők – az alapvetően katonatiszti (gyalogosági) képzésük mellett – csendőrségi szakoktatásban is részesültek. A csendőrségi tevékenység differenciálódásával (gépesítés, híradó összeköttetés, karhatalmi feladatok stb.) azonban lehetőség nyílt olyan ludovikás hallgatók átvételére is akik a Ludovika Akadémia más szakán tanultak pld. tüzér, de hajlandók voltak átlépni a csendőrségbe.³⁰

Az egy éves csendőrtiszti tanfolyam célja az volt, hogy a hallgatók elsajátítsák mindazt a speciális szakismeretet, amire a csendőrtiszteknek szolgálati feladatuk ellátásához szükségük volt. E tanfolyamok tananyaga természetesen támaszkodott a hallgatók iskolai végzettségére. A tanfolyamok során a hallgatóknak lehetőségük volt arra is, hogy betekintést nyerjenek azoknak a hazai tudományos műhelyeknek a munkájába, amelyek a testület tevékenységéhez szükséges diszciplínák művelésével foglalkoztak. Ennek keretében látogattak el pld. a kórbonctani intézetbe.

A próbaszolgálat keretében került sor – a csendőrtiszti tanfolyamot követően – a gyakorlati felkészülésre. E szolgálat alatt a gyakorlatban is meg kellett ismerkedniük a leendő tiszteteknek mindazokkal a feladatokkal, amit későbbi beosztásaikban végeztek. Ezt a szolgálatukat tapasztalt, idősebb tiszték irányításával látták el. A harmincas években még a honvédségnél is el kellett tölteni kezdetben kettő majd egy évet a csendőrtisztnak. A csendőrtiszti tanfolyam és a próbaszolgálat letelte után kerülhetett sor a csendőrtiszti szakvizsga letételére. A csendőrtiszti szakvizsga nyomán nevezték ki a csendőr tisztet első tiszti beosztásába. Ez a beosztás azonban kivétel nélkül szakaszparancsnok helyettesi hely volt. A fiatal csendőr tiszt a legalacsonyabb tiszti parancsnoki beosztást betöltő tisztjáról irányításával, annak helyetteseként sajátíthatta el a szakma fortélyait. Általában egy-két év után került a tiszt önálló parancsnoki munkakörrel rendelkező beosztásba.

Összességében tehát elmondható, hogy a Magyar Királyi Csendőrség tisztikarára vonatkozóan is érvényesültek azok az elvek, amelyek a közigazgatási tisztviselők gyakornoki idejére, a gyakorlati közigazgatási vizsgára vonatkoztak. A csendőrség esetében más volt ugyan a terminológia, értelem-szerűen más volt a vizsga tartalma, azonban a lényegi vonások megegyeztek. Mindkét esetben a gyakornokság előfeltétele a szakirányú felsőfokú végzettség volt. A gyakornoki idő alatt mindkét esetben a leendő hivatásával szorosan összefüggő elméleti ismereteket és gyakorlati tapasztalatokat kellett szereznie a „jelöltnek”, amiről vizsga formájában kellett számot adnia. A gyakornokokkal szembeni elvárások eredményes teljesítése nyomán kerülhetett sor a véglegesítésre.

A vázolt rendszer – amely alapjaiban megegyezett a rendőrtiszti képzéssel – r u g a l m a s a n tudta kielégíteni a szervezet fejlődése nyomán módosuló igényeket a tiszti kar képzettségét illetően.³¹ Ugyanakkor m a g a s s z í n v o n a l elérését tette lehetővé, hiszen csendőrtiszti aspiránsok a leendő szolgálati tevékenységükhöz kapcsolódó tudományát, az arra szakosodott, az ismeretek átadásában a legkompetensebb tanintézet keretei között sajátíthatták el. A közrendvédelmi szolgálat leendő irányítói a parancsnoki munka, a fegyveres szervezet vezetésének ismereteivel a Ludovika Akadémián ismerkedhettek meg. A bünyügyi szolgálatot irányító tiszték jogi képzettségre a tudományegyetemek jogtudományi karain tehettek szert. T a k a r é k o s volt a rendszer, hiszen diploma megszerzésének költségei nem terhelték a fogadó szervezetet. H u m á n u s volt, mert az érintettek szükség esetén – bár erre a csendőrség fennállása során nem került sor – visszatérhettek az alapdiplomájuk nyújtotta foglalkozáshoz is. P o l g á r b a r á t n a k is tekintendő a rendszer mivel elméletileg és gyakorlatilag jól felkészült emberek kerültek pozíciókba a lakosság biztonsága érdekében működő szervezetnél.

Jegyzetek:

¹ CSIZMADIA Andor: *A magyar közigazgatás fejlődése a XVIII. századtól a tanácsrendszer létrejöttéig*. Budapest, 1976. Akadémiai kiadó. 169-176. p. és 457-464. p.

² HAJDÚ Lajos: Az állami tisztségviselők minősítési rendszere II. József uralkodása idején. *Állam és Igazgatás*, 1973. 519-529. p.

³ 1883/I. tc. a köztisztviselők működéséről.

⁴ PARÁDI József (szerk.): *A magyar rendvédelem története*. Budapest, 1995. Osiris. 194-222. p.

⁵ 1870/ XLII. tc. a köztörvényhatóságok rendezéséről.

⁶ 1871/ XVIII. tc. a községek rendezéséről.

⁷ MAGYARY Zoltán: A közigazgatási tisztviselők gyakorlati szakképzésének problémája. MÁRTONFFY Károly (szerk.): *Fejezetek a közjog és a közigazgatási jog köréből*. Budapest, 1932. 298 p.

⁸ 1933/ XVI. tc. a közigazgatás rendezéséről szóló 1929/XXX.tc. módosításáról és kiegészítéséről.

⁹ MÁRTONFFY Károly: *A közszolgálat utánpótlása és a gyakorlati közigazgatási vizsgáról szóló törvény magyarázata*. Budapest, 1937². Dunántúli Egyetem Kiadó és Nyomda. 225-310. p.

¹⁰ 2300/1934. ME rendelet

¹¹ 2310/1934. ME rendelet

- ¹² Közszolgálati jogszabályok gyűjteménye III. Az állami és a vármegyei közszolgálatra képesítő kellékek Budapest, 1938.
- ¹³ 1929/XXX. tc. a közigazgatás rendezéséről.
- ¹⁴ 1936/IX. tc. a hatósági orvosi szolgálatról és a közegészségügyi törvények egyéb rendelkezéseinek módosításáról; 1938/II. tc. a városi számvevőségi szolgálatról; 1940/XXIII. tc. az Országos Nép- és Családvédelmi Alapról.
- ¹⁵ 1942/XXII. tc. a vármegyei, városi és községi tisztviselők alkalmazásának, valamint egyes szolgálati vizsgáinak átmeneti szabályozásáról.
- ¹⁶ PANKA Károly: A köztisztviselők minősítésének fejlődése. *Közigazgatási Szemle*, (1914) 254-260. p.
- ¹⁷ MAGYARY Zoltán: Közszolgálati minősítési rendszerek. *Közigazgatástudomány*, (1939) 78-83. p.
- ¹⁸ 120 403/1927. BM rendelet (a csendőrség szolgálati utasítása, SZUT)
- ¹⁹ 3000/1931. HM rendelet és 6873/1931. HM rendelet
- ²⁰ OL. BM. K-150 985. cs. 1882/III. 11/a 61 034. sz. A tanfolyam tárgyai voltak: honvédségi szolgálati szabályzat; iratkezelés (korabeli szóhasználatlaltal irálytan); fegyvertan (a csendőrségnél rendszeresített fegyverekre vonatkozóan); tereptan (térképismeret); utász ismeretek; az egyes katonákra vonatkozó és az alegységekre vonatkozó alak szabályok és a csapatok harcászata; földrajz; történelem; mennyiségtan; természettan és eröműtan.
- ²¹ OL. BM. K-148. 86. cs. 1883. IX. C. 620/eln.
- ²² OL. BM. K-148. 78. cs. 1882. IX. 4 214/eln.
- ²³ CSAPÓ Csaba: *A Magyar Királyi Csendőrség története 1881-1914*. Pécs, 1999, Pro Pannónia Kiadó Alapítvány, 27-29. p.
- ²⁴ NÉMETHY Ferenc: *A Magyar Királyi Csendőrség szervezete, szolgálata és viszonya a közigazgatási hatóságokhoz*. Közigazgatási Könyvtár, 1899/VIII. és 1900/III. számok
- ²⁵ HL. HM. XVI. o. 9533. sz.
- ²⁶ Rendőri Lapok, 1905. január 15.
- ²⁷ Szervi határozványok a magyar királyi csendőr számtanácsosok, csendőr számvevőtisztek, csendőr számvevő tiszteltyettesek és csendőr törzsőrmesterek számár. (Cs-11/b) Budapest, 1909. sn.
- ²⁸ PARÁDI József: A polgári magyar állam első központosított közbiztonsági szervezete a Magyar Királyi Csendőrség. *Belügyi Szemle*, XXXVII. évf. (1989) 2. sz. 35-40. p.
- ²⁹ KAISER Ferenc: *A Magyar Királyi Csendőrség története a két világháború között*. Ph.D. értekezés (Debreceni Egyetem) Kézirat. Debrecen, 2001. 118-119. p.
- ³⁰ Loc. cit. 120-121. p.
- ³¹ PARÁDI József: Rendőrtisztképzésünk hagyományai 1867-1945. In. DÁNOS Valér (szerk.): *A rendőrképzésünk reformja a kelet-európai változások tükrében*. I. Budapest, 1999, BM Rendészeti Kutatóintézet, 35-51.p. /Tanulmányok a rendészet köréből./ A tanulmány korábbi változata 1991. november 12-én hangzott el a Rendőrtiszt Főiskola által szervezett rendvédelmi szakképzési konferencián Balatonföldváron. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.